

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת שמות תשפ"ה¹

(נכתב ונערך על פי שיחות משנים שעברו)

אהבה ויראה בעבודת ה'

מדוע נענש משה על הסתרת פניו בסנה

התורה מספרת על משה רבינו: "וַיֵּרָא מֶלֶאךָה ה' אֵלָיו בְּלֶבֶת אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה... וַיִּסְתֵּר מִשֵּׁה פָּנָיו, כִּי יֵרָא מִהִבֵּית אֵל הָאֱלֹקִים" (שמות ג, ב-ו).

שתי דעות נאמרו בגמרא בנוגע להסתרת פנים זו. לפי דעה אחת, טוב עשה משה שהסתיר את פניו, ואף קבל שכר על כך: בַּשֹּׁכֵר וַיִּסְתֵּר מִשֵּׁה פָּנָיו - זכה לקלסתר פנים [כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו] - (שם לד, כט); בשכר "כִּי יֵרָא" - זכה לַיִּיָּרְאוּ מִנִּשְׁתָּ אֵלָיו" (שם, ל); ובשכר "מִהִבֵּית" - זכה לַהֲתַמְנֵת ה' יִבִּיט² (במדבר יב, ח). כך לפי דעה אחת.

ואולם, לפי דעה אחרת בגמרא, לא טוב עשה משה בהסתירו את פניו, ואף נענש על כך: כשביקש לאחר זמן מהקב"ה "הֲרָאֵנִי נָא אֶת כְּבוֹדְךָ" (שמות לג, יח), אמר לו הקב"ה: "לֹא תוכל לִרְאֹת אֶת פָּנָי" (שם, כ). כשרציתי, לא רצית; עכשיו שאתה רוצה, איני רוצה (ברכות ז, א). [אמנם ה' הראה אז למשה גילויים נפלאים בשלש עשרה מידות של רחמים, אבל לא הראה לו כל מה שביקש משה לראות].

בפשטות נראה, שחז"ל נחלקו כאן, האם טוב עשה משה בסנה בהסתירו את פניו, או לא טוב עשה. ואולם, מורי ורבי הגה"צ רא"א דסלר זצ"ל אמר, ש"בעניני אגדה וקבלה - לא שייך מחלוקת" (מכתב מאליהו ח"ג עמ' 353), ואם מצאנו מחלוקת באגדה, אין זו "מחלוקת במובנה הרגיל, כי שני הצדדים אמת, אלא שמלמדים לנו בחינות שונות בענין" (שם ח"ב עמ' 173), ואלה ואלה דברי אלקים חיים³.

על פי זה נראה, שגם בעניננו, לא מחלוקת יש כאן, אלא שתי זוויות ראייה שונות, אחת מבחינת היראה, ואחת מבחינת האהבה. מבחינת היראה - טוב עשה משה כשהסתיר את פניו, ואף זכה לקבל שכר על כך. זו הרי מידת היראה - לא להעיז להתקרב אל ה', אלא להתרחק ולהסתיר את הפנים. ואולם מבחינת האהבה, הבינו כנראה חז"ל, שהיתה כאן תביעה מסוימת כלפי משה רבינו. לא על עצם מידת אהבת ה' שלו, כאילו ח"ו היה חסר לו משהו באהבת ה', אלא על אופן הביטוי של מידה זו. היה צריך לתת יותר ביטוי גם למידת האהבה והרצון להתקרב לה', ולא רק למידת היראה (שאותה ביטא ע"י הסתרת פניו).

מה היה על משה לעשות כדי לצאת ידי חובתו מכל הבחינות? - היה עליו להסתכל קצת, ולא להסתיר פניו ולא להסתכל כלל. כי אמנם להשביע את העין מזיו השכינה אין זה דרך ארץ וכבוד כלפיה, כי "כבוד אלקים הסתר דבר" (משלי כה, ב), וצריך שתהיה לאדם מידה של ענוה ויראת הכבוד שלא להרהיב עוז בנפשו להביט בשכינה בהבטה ממושכת, אך

מאידך גיסא מכבוד השכינה הוא גם להשתוקק מאד לראותה עד שיקשה עליו לעצור כח בעצמו שלא להסתכל בה כלל. וראיה שבאה מתוך השתוקקות זו, ומתוך צמאון וכמיהה לראות פני ה', גם זה מכבוד ה' הוא, שכל כך משתוקקים לראות את כבודו. וכדי לצאת ידי שניהם, אכן צריך להימנע מהסתכלות יתירה, אך מאידך גיסא, מתוך רוב תשוקה, להסתכל בה בדרך הצצה. והנה 'הבטה' היא גדולה מ'ראיה', ולכן בשכר שנמנע מ'הבטה' (כי ירא מהביט) זכה ל'הבטה' (ותמונת ה' יביט). אמנם על אי ה'ראיה' היתה עליו תביעה, שהיה צריך עכ"פ לראות, ומשום כך כשביקש 'הראני נא את כבודך' - לא נתקבלה בקשתו, ונאמר לו 'לא תוכל לראות', רק 'וראית את אחורי, ופני לא יראו'.

"מִשְׁכָּנִי, אֶתְרִיךָ נְרוּצָה"

הנביא הרי אומר על חיות הקודש: "הַחַיִּימוֹת רְצוּא וְשׁוֹב פִּמְרָאָה הַפֶּקֶץ" (יחזקאל א, יד). "רְצוּא" - רצות כדי להתקרב אל הקב"ה כמה שיותר⁴; "וְשׁוֹב" - נרתעות מאימת השכינה ושבות לאחר. "רְצוּא וְשׁוֹב" כל הזמן. וקשה: אם פעם רצו ושב, מדוע הן רצות שוב? הרי גם בפעם הבאה ירתעו מאימת השכינה, וא"כ מה הטעם ב"רְצוּא" פעם נוספת? אלא שצריך תמיד לתת ביטוי לשתי הבחינות, לבחינת ה"רְצוּא" ולבחינת ה"וְשׁוֹב", ועל כן "הַחַיִּימוֹת רְצוּא וְשׁוֹב", לא ישבותו, כדי להורות על הענין הזה, ששתי הבחינות צריכות תמיד לבוא לידי ביטוי בעבודת ה'.

הפסוק אומר: "מִשְׁכָּנִי, אֶתְרִיךָ נְרוּצָה" (שה"ש א, ד). כך מבקשת הרעיה (כנסת ישראל) מן הדוד (הקב"ה). מה פירושה של בקשה הזו? אם יש בכוחה של הרעיה לרוץ אחר הדוד, למה היא מבקשת ממנו "מִשְׁכָּנִי"? התשובה היא, שבקשה זו באה מצד היראה. מצד היראה, אינני מעיזה להתקרב אליך מעצמי, כי נרתעת אני מִפְּחַד ה' ומהדר גאונו. לכן - "מִשְׁכָּנִי". לעומת זאת, מצד האהבה - "אֶתְרִיךָ נְרוּצָה". מצד האהבה, הרעיה רצה בכוחות עצמה אל ה', כדי להתקרב אליו.

שתי הבחינות נצרכות אפוא לעבודת האדם, ואין להסתפק באחת מהן לבדה, או לִבְפָּרָה על פני חברתה. זה היה החסרון בהנהגתו של משה רבינו בסנה. אמנם לא היה גדול ממשא ביראת שמים, כפי שאמרו חז"ל, שירָאָה לגבי משה "מילתא זוטרתא היא" (ברכות לג, ב), וא"כ ודאי היתה למשה מידה מספיקה של "מִשְׁכָּנִי", שהיא היראה לגשת אל הקודש מעצמו, אבל מצד ה"נְרוּצָה" היה צריך לבטא קצת יותר את רצונו להתקרב אל הקודש; אם לא בהתקרבות ממש, לפחות בהבעת רצון להתקרב.

לשמור כלפיו.

זה הרי מה שקרה אצל בני קהת. ה' מצוה את משה ואת אהרן: "אַל תִּכְרִיתוּ אֶת שִׁבְט מִשְׁפַּחַת הַקֹּהֲנִי מִתּוֹךְ הַלְוִיִּם" (במדבר ד, יח). מה פירושו של הציווי הזה? וכי עלה על דעתם של משה ואהרן, אוהבי ישראל הגדולים, להכריז מן העולם שום יהודי, ח"ו?! ועוד קשה: הרי משפחת הקהתי היא משפחתם של משה ואהרן עצמם, שמבני קהת היו (שמות ו, יח-כ), ואיך יעלה על דעתם להכריז את משפחתם? - מסבירים חז"ל: היות ובני קהת הם אלה שנושאים את כלי הקודש (הארון, השולחן, המנורה, שני המזבחות ושאר כלי הקודש), והיו יודעין שכל מי שטוען בארון שִׁכְרו מרובה, היו מניחין השולחן והמנורה והמזבחות, וכולם רצין לארון ליטול שכר, ומתוך כך היה זה מריב ואומר 'אני טוען כאן', וזה מריב ואומר 'אני טוען כאן', ומתוך כך היו נוהגין בקלות ראש, והיתה השכינה פוגעת בהן" והיו מתים (במד"ר ה, א. הובא בקצרה ברש"י בראשית כט, לד). [זאת גם אחת הסיבות לכך ששבט לוי היה קטן כל כך, כי בני קהת היו נדחפים אל הקודש ומתים (שם)]. כיצד נפתרה הבעיה? אמר הקב"ה למשה: "אַהֲרֹן וּבָנָיו יָבֹאוּ, וְשָׂמוּ אוֹתָם אִישׁ אִישׁ עַל עֶבְדּוֹ וְאֵל מִשְׁאוֹ" (במדבר ד, יט). "עֲשֵׂה להם תקנה כדי שלא יתפלו מן העולם... אהרן ובניו יסדרו אותם על עבודתם ועל משאם, שלא יריבו זה עם זה" (במד"ר שם).

כיצד קרה כדבר הזה לבני קהת? הרי מדובר באנשים מבוגרים! "מִבְּנֵי שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְעַד בְּנֵי חֲמִשִּׁים שָׁנָה" (במדבר ד, ג). אם הם רואים שההתנפלות על הארון גורמת להם למות, למה הם ממשיכים לעשות זאת? וכי צריך את אהרן ובניו להשיג עליהם, כמו על ילדים קטנים, שלא ינהגו בצורה מסוכנת כל כך? ! התשובה היא, שהם אינם מסוגלים להפסיק! כמו שאי אפשר לומר לברזל שלא להמשיך אל המגנט, כי מטבעו הוא נמשך אליו, כך גם בני קהת: המשיכה שלהם אל הקודש היא כל כך חזקה, עד שאין בלחם לנסן את עצמם, למרות הסכנה שבדבר⁹! צריך שאהרן ובניו יורו להם: ר' פלוני, אתה נושא היום את הארון! ר' אלמוני, אתה לא נושא היום את הארון, רק מחר...! אי אפשר אחרת. רק על פי אהרן ובניו.

הנביא אומר: "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא, נֶאֱמַר ה', תִּקְרָא אִישִׁי וְלֹא תִקְרָא לִי עוֹד בְּעָלִי" (הושע ב, יח). כלומר: לעתיד לבא "תעבדוני מאהבה, ולא מיראה" (רש"י שם), וכמו שפירשו בזה חז"ל: "ככלה בבית חמיה, ולא ככלה בבית אביה" (פסחים פז, א). מה הכוונה "ככלה בבית חמיה, ולא ככלה בבית אביה"? - שני שלבים הם בתהליך ההתקשרות של אשה אל בעלה. אירוסין ונישואין. לאחר האירוסין האשה היא אשת איש גמורה¹⁰, אבל עדין היא גרה בבית אביה, והרי היא "כלה בבית אביה". לאחר תקופה מסויימת של ישיבה בבית אביה, מגיע שלב הנישואין, ואז עוברת האשה אל בית בעלה. בזמן חז"ל היה הבעל גר בדרך כלל בבית אביו, ולכן נקראת אז האשה "כלה בבית חמיה". הנביא אומר א"כ, שלעתיד לבא נרגיש קירבה לקב"ה ככלה הנמצאת בבית בעלה, ולא ככלה הנמצאת בבית אביה, שאז היא איננה מרגישה כל כך קירבה לבעלה.

והנה, מיד אחר כך אומר הנביא: "וְאֵלֶּיךָ יָיִן לִי לְעוֹלָם,

"וְדָבַר אֶתְּהָ עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה, וְאֵל יִדְבַּר עִמָּנוּ אֱלֹקִים" -

בקשה טובה או לא?

תופעה דומה לזה רואים אח"כ אצל ישראל בהר סיני.

ה' אומר למשה: "הִנֵּה אֲנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הָעֲנָן" (שמות יט, ט) - וישראל אינם מרוצים! מדוע? כי מדברי ה' עולה, שה' לא ידבר אל ישראל, אלא רק אל משה, ("הִנֵּה אֲנֹכִי בָּא אֵלַיְךָ בְּעַב הָעֲנָן"), וכל שיזכו ישראל הוא לשמוע "מן הצד" את ה' מדבר אל משה ("בְּעַבּוֹר יִשְׁמַע הָעָם בְּךָ בְּרִי עִמָּךְ"), ולא ישירות אליהם. מזה הם לא מרוצים. "רצוננו לראות את מלכנו!" (רש"י שם) רוצים לעלות למדרגה גבוהה יותר, לשמוע את ה' מדבר אלינו, ולא רק אל משה.

ה' שומע את הבקשה ונענה לה, בתנאי שישראל יעברו הכנה מתאימה⁵ (רש"י שם, י).

ובכל זאת, למרות שישראל מכינים את עצמם כנדרש בשלשת ימי ההגבלה, ומתקדשים ומטהרים לקראת המעמד, ביום השלישי, לאחר שהם רואים "אֶת הַקּוֹלֶת וְאֶת הַלְפִידִם וְאֶת קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֶת הַהָר עָשָׁן - וַיֵּרָא הָעָם וַיַּעֲזוּ וַיַּעֲמְדוּ מֵרָחֵק" (שם כ, טו). הם מבינים, שמדרגת הנבואה שביקשו לעלות אליה, גבוהה מדי עבורם, והם אינם יכולים לעמוד בה⁶. הם נרתעים בבהלה לאחור, ואומרים למשה: "וְדָבַר אֶתְּהָ עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה, וְאֵל יִדְבַּר עִמָּנוּ אֱלֹקִים, פֶּן נָמוּת" (שם, טז).

איך צריך להתייחס לבקשה הזאת? - לכאורה יש הבדל עמדות בענין זה בין הקב"ה למשה רבינו. משה רבינו - "תש כחו כנקבה" מחמת הבקשה הזו (רש"י דברים ה, כד). הוא מצטער על כך שישראל לא רוצים לשמוע את הדברות מפי הקב"ה בעצמו. מצד שני - הקב"ה משבח אותם: "וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קוֹל דְּבָרֵיכֶם בְּדַבְּרְכֶם אֵלַי, וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי: שְׁמַעְתִּי אֶת קוֹל דְּבָרֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דָּבְרוּ אֵלַי, הֵן יִטְיִבוּ כָּל אֲשֶׁר דָּבְרוּ" (שם, כה).

איך זה שמשה רבינו מצטער על בקשתם של ישראל, והקב"ה אומר "הִיטִיבוּ כָּל אֲשֶׁר דָּבְרוּ"? האם היתה כאן ח"ו טעות של משה רבינו בהבנת רצון ה'? - חושבני שלא. אלא ששתי בחינות הן שצריכות להיות באדם. בחינת האהבה, ובחינת היראה. האהבה צריכה לגרום לאדם להמשיך אל הקדושה כמה שיותר, לרצות להשיג מה שיותר מפי המקור הגבוה ביותר, ולשמוע את הדברים מפי הקב"ה בכבודו ובעצמו. והיראה צריכה לגרום את ההפך. לפחד: מי אני ומה אני, שאשמע בעצמי את דברי ה'. ממילא יתכן לבאר, שמבחינת היראה - ישראל היו "בסדר גמור" במעמד הר סיני, ועל כך משבח אותם הקב"ה ואומר: "מִי יִתֵּן וְהָיָה לְכֶם זֶה לָקֶחַ לִינְיָאָה אֲתִי וְלִשְׁמֹר אֶת כָּל מִצְוֹתַי כָּל הַיָּמִים" (שם, כו). אבל מבחינת האהבה - כנראה היה כאן חסרון. היו צריכים לרצות להמשיך לשמוע את קול ה' למרות הפחד והסיכון. וכיון שלא עשו כן - הצטער משה רבינו, ותש כחו כנקבה⁸.

"וַיֹּאמֶר שְׁתִּידָךְ לִי לְעוֹלָם"

כפי שאמרנו, לא די לעבוד את ה' מתוך יראה. צריך לעבדו גם מאהבה. מאידך גיסא, אסור שאהבת ה' והרצון להתקרב אליו יפגמו בתחושת היראה ממנו, ובמידת הריחוק שצריך

המלך, הושיב דוד את אנשיו בריחוק מקום מקום מושבו. והנה, אם למלך בשר ודם כך, למלך מלכי המלכים על אחת כמה וכמה. מחיובי הכבוד שחייבים לנו לנהוג בקב"ה, הוא להרגיש ריחוק מסוים ממנו. מצד אחד חייב אמנם אדם להרגיש קרבה אל ה', קרבה הנובעת מאהבה בלי גבול אליו, ואולם מצד שני חייב אדם להרגיש גם ריחוק מה', הנובע מיראה ממנו. כי התקרבות יתרה אליו מהוה חסרון בהנהגת הכבוד הראויה כלפיו ית'. אמנם הקב"ה הוא "אבינו", וככזה צריכים אנו להרגיש קרובים אליו כבן הקרוב אל אביו, אבל מצד שני הקב"ה הוא גם "מלכנו", וככזה חובה עלינו להרגיש גם ריחוק מסויים ממנו ית', ריחוק הנובע מיחס של יראת כבוד. שתי תחושות אלו, חובה שתהיינה בכל אדם, שכן שתיהן מצוות עשה מן התורה, אהבת ה' (ס"ה לרמב"ם מ"ע ג') ויראת ה' (שם מ"ע ד'), ולכן אדם אינו יכול לומר: "אני אוהב את ה'", וא"כ אני פטור מיראתו", או: "אני ירא את ה'", וא"כ אני פטור מאהבתו". הדבר איננו נתון לבחירת האדם, אם לעבוד את ה' מאהבה או מיראה. כי כאמור, שתי הבחינות הן מצוות עשה גמורות מן התורה, וא"כ כל אדם חייב בשתייהן יחד.

כל יהודי חייב לעבוד את ה' גם באהבה וגם ביראה

אם בעבודת ה' מתוך אהבה ויראה עסקינן, זכורני שאמר לי פעם יהודי אחד, שלדעתו ארץ ישראל היא מקום המסוגל לעבוד בו את ה' במידת האהבה, ואילו עבודת ה' ביראה מתאימה רק לחוץ לארץ, ולא לארץ ישראל. עד כאן דבריו. והנה, מה שארץ ישראל היא מקום המסוגל להגיע בו לאהבת ה' - זה ודאי נכון. אבל שעבודת ה' ביראה שייכת רק לחוץ לארץ - זה אינו נכון כלל! יעקב אבינו מגיע ליראה בהר המוריה, במקום הקדוש ביותר בארץ ישראל - "וַיֵּךְ אֶת יְהוָה וַיֹּאמֶר מֶה נֹכַח הַמָּקוֹם הַזֶּה". והתורה מצוה להביא מעשר שני ולאכלו בירושלים, בשביל מה? - "לְמַעַן תִּלְמַד לֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְיִשְׂרָאֵל כָּל הַיָּמִים" (דברים יד, כג). [מפני שירושלים מסוגלת להשפיע יראה על האדם. או מעצם טבעה, או כמו שכתבו התוספות, שע"י שאדם בא לירושלים לאכול שם מעשר שני, הוא רואה את הכהנים בעבודתם ואת הסנהדרין, ועל ידי זה נכנסת בו יראת שמים (ע"י תוס' ב"ב כא, א ד"ה כי מציון)]. גם במצות הקהל נאמר: "הִקְהֵל אֶת הָעָם, הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף... לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וְיִלְמְדוּ, וְיָדְעוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם" (דברים לא, יב). מתקבלים בהר הבית בבוא כל ישראל לרגל, להשיג את מידת היראה. הרי שהמקום המסוגל להשגת מעלת היראה הוא דווקא בירושלים! אמנם גם בחו"ל יהודי חייב לירא מה', אבל לומר שרק בחו"ל קיים החיוב הזה - אינו נכון כלל.

מי שאמר את הדברים, חשב כנראה שיראה ואהבה הם תרתי דסתרי, ממילא הגיע למסקנה מוטעית, שאהבה שייכת יותר לארץ ישראל, ויראה שייכת יותר לחוצה לארץ. אבל הטעות היא כבר בהנחה היסודית. אהבה ויראה אינן תרתי דסתרי. יהודי חייב תמיד, ובכל מקום שהוא, גם באהבת ה' וגם ביראת ה'. כפי שהזכרנו, גם אהבת ה' וגם יראת ה' הן מצוות עשה גמורות מן התורה, שחיובן הוא חובת הגוף ולא חובת

וְאֵת שֵׁת יָף לִי בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים, וְאֵת שֵׁת יָף לִי בְּאַמּוּנָה, וְיִדְעֶתָ אֶת ה' (הושע שם, כא-כב). וקשה: הרי אירוסין הם ככלה בבית אביה, וא"כ הדברים סותרים את מה שאמר הנביא מקודם, "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא... תִּקְרָא אִישׁ אִשְׁתּוֹ וְלֹא תִקְרָא לִי עוֹד בְּעָלִי! וְעוֹד יוֹתֵר מִזֶּה קֶשֶׁה: אִיזוֹ מִן הַבְּטָחָה הַיָּדוּעָה, "וְאֵת שֵׁת יָף לִי לְעוֹלָם"? הרי אירוסין נועדו להיות רק שלב הכנה לקראת הנישואין, ואם הם נמשכים לעולם, הרי הם אסון גדול לאשה, שהרי היא אסורה על כל העולם, וגם בעל אין לה, והרי היא עגונה. מהי א"כ הבטחה שמבשר כאן הנביא לישראל - "וְאֵת שֵׁת יָף לִי לְעוֹלָם"? נראה להסביר כך: אירוסין ונישואין הם שתי בחינות הנישואין הם, כהסבר הגמרא, ענין של קירבה בין איש לאשתו. בחינה של אהבה כלפי הקב"ה. ואירוסין גם הם מהוים קשר בין אשה לבעלה, אבל קשר רחוק. אומר אפוא הנביא, שלעתיד לבוא נרגיש אמנם קירבה לקב"ה, "תִּקְרָא אִישׁ אִשְׁתּוֹ - לְשׁוֹן אִשּׁוֹת וְחִיבַת נְעוּרִים, וְלֹא תִקְרָא לִי עוֹד בְּעָלִי - לְשׁוֹן אֲדֻנּוֹת וּמוֹרָא" (רש"י הושע ב, יח), אבל מצד שני גם אז יהיה עדין צורך להקפיד גם על בחינה מסויימת של ריחוק מן הקב"ה - בחינת יראה - והוא בחינת "וְאִירָשְׁתִּי לִי לְעוֹלָם". אסור שהאהבה והקירבה אל הקב"ה יבטלו לחלוטין את היראה מפני ה' ואת הריחוק ממנו.

למה לא העלה דוד את אנשיו עמו לחברון?

אחרי מות שאול, שואל דוד בה': "הֲאֶעֱלֶה בְּאַחַת עָרֵי יְהוּדָה? וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו: עֲלֵה! וַיֹּאמֶר דָּוִד: אֵיכָּה אֶעֱלֶה? וַיֹּאמֶר: חֲבֵרֹנָה. וַיַּעַל שָׁם דָּוִד, וְגַם שְׁתֵּי נַפְשֵׁי אֶחָדֵנָם הַיִּזְרְעֵלִית וְאֶבְיָגַיִל אִשְׁתּוֹ נָכַל הַפְּרָמְלִי. וַאֲנָשָׁיו אֲשֶׁר עִמּוֹ הָעֵלָה דָּוִד אִישׁ וּבֵיתוֹ, וַיֵּשְׁבוּ בְּעָרֵי חֲבֵרֹן" (שמו"ב ב, א-ג). דוד ונשיו אכן מתישבים בחברון כדבר ה', ואולם את אנשיו ואת בני משפחותיהם לא מעלה דוד עמו לחברון, אלא מושיבם "בְּעָרֵי חֲבֵרֹן", כלומר: בכפרים ובעיירות הסמוכים לחברון.

מדוע לא מעלה דוד גם את אנשיו לחברון? לעצמי חשבתי, שיתכן שטעמו של דוד היה, מפני שאנשיו היו אנשי מלחמה, ונשאו עמם כלי נשק, ועל כן לא רצה להעלותם לחברון שהיתה עיר מקלט (יהושע כ, ז), ואין ראוי להכניס בה כלי זין (ע"י מכות י, א). ואולם לענייננו נוגע מה שהסביר בזה הרלב"ג. הרלב"ג הסביר, שטעמו של דוד היה, "שאינן ראוי למלך שישים אצלו ועם חֲבֵרֹתוֹ האנשים אשר התהלכו עמו קודם היותו מלך; כי מפני מה שראו מַעֲנִינּוֹ, והיה ביניהם מהחברה קודם היותו מלך, לא תהיה יראתו על פניהם, ויהיה זה סבה להקל במלכות" (רלב"ג שמו"ב כא, כא בתועלת החמישית). האנשים של דוד היו עמו בתקופה בה התנהג דוד כאדם פשוט ואף פחות מכך, היה מסתתר במערות וביערות בהיותו נרדף ע"י שאול, ועל כן דעתם גסה בו. כשהיו רואים את דוד בבוקר, אמרו לו מן הסתם: "בוקר טוב, ר' דוד, מה נשמע?" עתה נשתנה מעמדו של דוד. דוד הופך למלך בפועל. אל מלך אי אפשר עוד לפנות בלשון כזו. אל המלך יש לפנות בלשון מכובדת: "שלום אדני המלך", לא: "ר' דוד מה נשמע". לכן, כדי שלא יכשלו אנשיו (מתוך הרגל) בהנהגה שאינה מכובדת כלפיו שיש בה משום ביזוי

לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר... וכשמחשב בדברים אלו עצמן, מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד, ויודע שהוא בריה קטנה, שפלה, אפלה, עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות... (רמב"ם הלכ' יסודי התורה פ"ב ה"ב). אהבה ויראה, אם כן, אינן תרתי דסתרי, אלא להפך, הן שתי מידות שנובעות מאותו המקור, וחייבים אנו להשתמש בשתייהן בעבודת ה' שלנו.

יהי רצון שנזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה, וכן ביראה, אמן ואמן.

השיחה נערכה לפי קוצר דעתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

הארץ, וממילא שתייהן נוהגות גם בארץ וגם בחוצה לארץ (עי' משנה וגמרא קדושין לו, ב - לו, א). אמנם יש אנשים שמטבעם נוטים יותר למידת האהבה, ויש אחרים שמטבעם נוטים יותר למידת היראה, אבל כל יהודי, מיום שנעשה לבר מצוה, חייב בשתי המצוות גם יחד, גם באהבה וגם ביראה, בלי שום אפשרות להפטר מאחת מהן.

אני חושב תמיד: כשאנו מתוודים ביום הכפורים, שנים מהדברים שאנו צריכים להתוודות עליהם, הם שחסר לנו במידת האהבה ובמידת היראה. הרי אהבת ה' ויראת ה' הן שתי מתוך שש המצוות התמידיות, שאדם חייב בהן בכל רגע ורגע כל ימי חייו (עי' "באור הלכה" סי' א' סע' א' ד"ה הוא כלל גדול בתורה), ממילא יש להתוודות עליהן, עד כמה שלא קיימנו אותן כראוי. הרמב"ם כותב, שהדרך להגיע לשתי המעלות הללו, היא אותה הדרך: "היאך היא הדרך לאהבתו ויראתו? - בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים, ויראה מהן חכמתו שאין

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה. הקשר שציין אליו הרב שליט"א בפרשת שמות: "וַיֹּאמֶר אֶל עֲמֹ... הָבָה נִתְחַכְמָה לוֹ, פֶּן יִרְבֶּה, וְהָיָה כִּי תִקְרָאָה מִלְחָמָה... וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ" (שמות א, ט-י) ⇔ "בְּיַד תִּזְקָה יִשְׁלַח וּבְיַד תִּזְקָה יִגְרָשׁ מֵאֶרֶצוֹ" (שם ו, א). הקשר הוא ניגודי: בתחילת הפרשה - פרעה חושש שמא ישראל יברחו ממצרים. בסוף הפרשה - ה' מבטיח שפרעה בעצמו יגרש את ישראל ממצרים.
- קשר נוסף: "וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיִם" (שם א, א) ⇔ "בְּיַד תִּזְקָה יִשְׁלַח וּבְיַד תִּזְקָה יִגְרָשׁ מֵאֶרֶצוֹ" (שם ו, א). [קשר ניגודי].
- קשר נוסף: "וַיִּמְכְּרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעַבְדָּה קָשָׁה בְּחֶמֶר וּבְלִבָּיִם" (שם א, יד) ⇔ "לָכֵן עָבְדוּ... וְתָכֵן לִבָּיִם תִּתְּנוּ" (שם ה, יח).
2. לכאורה אינו מובן, הרי "יָרָא מִהִבֵּיט" הוא דבר אחד, ואין נחשב זה לשתי מעלות, שזכה עבורן משה לשתי תמורות? וצ"ל שאכן שתי מעלות יש כאן: "כי ירא" - הוא עצם יראה השמים שהיתה למשה. ו"מהביט" היא מעלה נוספת - שנמנע ולא הביט. אמנם היראת שמים היא הבסיס והגורם לכך שלא הביט, אך סוף סוף הם שני דברים, יראת שמים בכח, ומעשה בפועל, שלא הביט בשעה שהיה יכול להביט.
3. ועוד אמרו בדרך צחות, שכאשר הגמרא אומרת (בעניני אגדה) שדעתו של זה "פליגא" על דעתו של זה, כוונתה לומר, ש"פליגא" מן האמת נמצאת בדברי זה, ו"פליגא" בדברי זה. נוכח "מחלוקת" הוא לשון "חלק"; היינו, שבכל צד מצדדי המחלוקת יש רק חלק מן האמת השלמה. ועי' קדושין (ג, א) דלשון "פליגא" מתפרש במובן של חילוק דרכים שונות באותו דבר, ולא בלשון "מחלוקת". ממילא, כדי לקבל את האמת במלואה - יש לצרף את שתי הדעות יחד.
4. "רצון מלשון ריצה והתלהבות, הגם שאינו יכול להוציא כ"כ מכח אל הפועל" (שפת אמת, וירא, תרמ"ה).
5. זהו שנאמר: "פָּנִים בְּפָנִים דָּבַר ה' עִמָּכֶם בְּהָר מְתוֹךְ הָאֵשׁ" (דברים ה, ד); שדיבר אליהם ישירות - ולא רק אל משה, והם שומעים מן הצד. ומ"מ, לא היתה דרגת התגלות זו כאותה המדרגה שהיה ה' מתגלה אל משה לדבר עמו פנים בפנים (עי' רמב"ן דברים לד, י).
6. אבל אצל משה - "כל נבואותיו של משה כיום מתן תורה" (רמב"ן דברים לד, י).
7. כן דעת הרמב"ן (שמות כ, טז), שהפניה של ישראל אל משה "[דִּבֶּר אֹתָהּ עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה, וְאֵל יִדְבֶּר עִמָּנוּ אֱלֹקִים פֶּן נָמוּת"] היתה מיד כשראו את הקולות והלפידים, עוד לפני תחילת עשרת הדברות. אבל הרמב"ם כתב, שפניה זו באה באמצע מעמד הר סיני, לאחר ששמעו את שתי הדברות הראשונות (מורה נבוכים חלק ב פרק לג). ולדעת האבן עזרא (שמות כ, טז) באה פניה זו לאחר ששמעו כבר את כל עשרת הדברות.
8. ודקדק הרמ"ע מפאנו, שלכן נתהפך הסדר. שקודם מתן תורה אמרו ישראל "נעשה ונשמע", וכאן שבקשו משה שלא לשמוע את דבר ה' באופן ישיר, אלא "קָרַב אֹתָהּ וְשָׁמַע אֶת כָּל אֲשֶׁר יֹאמַר ה' אֱלֹקֵינוּ", אמרו לו: "וְאֵת תִּדְבָּר אֱלֵינוּ אֶת כָּל אֲשֶׁר יִדְבֶּר ה' אֱלֹקֵינוּ אֵלֶיךָ, וְנִשְׁמָע נִשְׁמָע יְנוּ". היפך "נעשה ונשמע" ("עשרה מאמרות" חלק ד' פרק ח'). כיון שהיתה כאן ירידת מדרגה, והתרחקות מסוימת מהנכונות לשמוע את דבר ה', כמו שכתב רש"י: "וְאֵת תִּדְבָּר אֱלֵינוּ - הִתְשַׁתֵּם אֶת כַּחַי כְּנֻקְבָה... כִּי יֵרֵאתִי שְׂאֵינֶכֶם חֹרְדִּים לְהִתְקַרֵּב אֵלָיו מֵאֲהָבָה. וְכִי לֹא הָיָה יָפָה לָכֵן לְלַמּוֹד מִפִּי הַגְּבוּרָה וְלֹא לְלַמּוֹד מִמֶּנִּי"?!
9. וכעין זה מצינו גם במקדש, שחששו חז"ל שמא מחמת חביבות העבודה יכשלו הכהנים בהלכות מסוימות, מחמת בהילותם להתחיל כבר בעבודה. כגון, שמא ישכח הכהן ללבוש בגדי כהונה, ויתחיל לעבוד מיד לאחר שזכה בפס, כשהוא לבוש עדין בבגדי חול, [ויתחייב מיתה משום מחוסר בגדים (סנה' פג, ב)]. ומחמת זה תקנו, שעוד לפני הפס, ילבשו כל הכהנים בגדי כהונה, והיו מוכנים לעבודה (יומא כד, ב), [ומי שלא זכה בפס יפשוט את בגדי הכהונה, ויחזור וילבש בגדי חול]. [וב"גבורת ארי" (שם) כתב, שמטעם זה גם קידוש ידים ורגלים הצריכו לעשות קודם לפס, שמא מחמת חביבות העבודה ישכח הכהן לקדש ידיו ורגליו, ויתחיל לעבוד מיד לאחר שזכה בפס, בלא קידוש ידים ורגלים, ויתחייב מיתה (עי' שמות ל, כ). ולכן היו צריכים כל הכהנים כולם לקדש ידיהם ורגליהם קודם הפס]. וכן מצינו שחששו שמא מחמת חביבות העבודה, המקבל את דם השחיטה ימהר להוליכו למזבח ולזרוקו בטרם סיים לקבל את כל הדם מצואר הבהמה, [וזהו נגד הדין, שצריך לקבל את כל הדם (יומא מח, א)]. ולכן היתה בגמ' ה"ר"א לומר, שמחמת חשש זה לא הכהן הזורק יקבל את דם השחיטה למזרק, אלא הכהן השוחט יקבלנו, וימסרנו לזורק (שם כה, ב). [אך למסקנה העלתה הגמ' שהכהן הזורק הוא שמקבל את הדם, ולא הכהן השוחט, ע"ש הטעם].
10. כי אירוסין שדיברו עליהם חז"ל אינם כאירוסין שלנו, שלאחריהם האשה עדיין פנויה. דאירוסין של חז"ל פירושה שהאשה כבר נתקדשה.